

LITERATURA ROMÂNĂ DE CEREMONIAL, O LITERATURĂ PENTRU PRINCIPI¹

Emanuela Timotin*

Contururile „literaturii de ceremonial” sunt greu de stabilit. Într-o accepțiune largă, ea se definește în raport cu ceremoniile pe care le descrie, cu caracterul public al acestora, cu personajele care participă activ la ele.

Conceptul de „literatură română de ceremonial” a fost introdus în literatura de specialitate de Dan Simonescu, în 1939, în ediția textului cunoscut sub numele de *Condica lui Gheorgachi*, scris în 1762 din porunca domnitorului moldovean Grigore Callimachi, care descrie ceremoniile de la marile sărbători religioase sau de la evenimente excepționale, la care participă domnitorul, cei mai însemnați boieri și înalți ierarhi (Simonescu 1939). Înțelegem, implicit, că mai ales scrierile dedicate ceremoniilor de curte, deci și figurii principilor, constituie literatura de ceremonial sau cel puțin nucleul său dur. Studiul lui Dan Simonescu și efortul său de a evalua tradiția românească a acestei literaturi nu au avut un ecou neapărat pozitiv, *Condica* fiind considerată, de exemplu, de un savant de talia lui Sextil Pușcariu, drept un text lipsit de valoare literară (Pușcariu 1930: 205). Abia mai târziu, Alexandru Piru va considera că „literatura de ceremonial” trebuie apreciată ca un gen literar distinct (Piru 1970: 415–416).

Scrierile dedicate ceremonialului de curte au deopotrivă rolul de a consemna maniera în care se derulează anumite ceremonii și de a codifica gesturile personajelor implicate, fiind astfel texte cu caracter normativ, pentru toți actorii implicați, cel mai adesea pentru principii. Ele fac astfel parte din educația principilor, fiind complementare scrierilor parenetice, a căror componentă pedagogică morală este mult mai importantă (e.g., din spațiul bizantin și postbizantin: Manuel Paleologul 2015; *Învățăturile* 1970; vezi și Camariano-Cioran 2008 [1979]). Dacă însă normele etice transmise principilor sunt consemnate sub forma unor sfaturi, normele de comportament public pe care le respectă aceștia sunt consemnate în lucrările dedicate ceremonialului de curte sub forma unor descrieri ale evenimentelor publice în care ei sunt implicați.

Lucrarea de față se oprește asupra scrierilor românești dedicate exclusiv ceremoniilor de curte, scrieri care sunt, fără excepție, redactate în a doua jumătate a

¹ Această lucrare este finanțată printr-un grant al Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică și Inovare, CNCS – UEFISCDI, proiect nr. PN-II-RU-TE-2014-4-2162.

* Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, etimotin@yahoo.com.

secolului al XVIII-lea. Nu vom discuta însă despre elementele de ceremonial care apar, ocazional, în alte texte românești din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea – lucrări parenetice, istorice și documente – și dintre care numeroase au fost inventariate pe site-ul proiectului „Literatura română de ceremonial (secolele al XVII-lea – al XVIII-lea)” găzduit de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.

1. Între acestea, cronologic, primul text se numește *Condica ce are întru sine obicehuri vechi și nouă a preainălțaților domni* și a fost realizat în 1762 de Gheorgachi, al doilea logofăt al Curții, la cererea domnitorului Moldovei Grigore Callimachi (1761–1764, 1767–1769). Scrierea descrie ceremoniile politice de la curtea moldovenească, multe influențate de ceremonialul otoman, dar și o serie de ceremonii ecleziastice, inspirate adesea din ritualul Bisericii din Constantinopol. Textul a fost cercetat și editat de Dan Simonescu în 1939 și, de aceea, reprezintă cea mai cunoscută scriere românească de ceremonial (Simonescu 1939).

Grigore Callimachi, comanditarul textului, era fiul lui Ioan Callimachi, fost dragoman la Poarta Otomană (1741–1758) și apoi domn al Moldovei (1758–1761). Grigore a crescut la Constantinopol, s-a bucurat de o educație europeană, participând totodată la festivitățile de la curte. Biografia logofătului Gheorgachi, cel care a scris *Condica*, este învăluită în mister. Se știe că nu dispunea de vreo sursă românească, așa că a utilizat, pentru a schița planul lucrării sale, lucrările bizantine de ceremonial. Cu siguranță nu a folosit *De ceremoniis* de Constantin Porfirogenetul (Constantine Prophyrogenetos 1829–1830), care nu a circulat nici în Țările Române, nici în literaturile slave din regiunile învecinate. A folosit însă *Περὶ τῶν ὀφφικίων* (*De officiis*) a lui Pseudo-Codinos (Pseudo-Kodinos 1966; Macrides *et alii* 2013), care fusese tradusă în greaca modernă la sfârșitul secolului al XVII-lea, la cererea stolnicului Constantin Cantacuzino, de către Hrisant Notaras (Ruffini 1973: 65). Traducerea a beneficiat de o circulație manuscrisă importantă în Țările Române în epoca fanariotă (Mazilu 1998: 406). Din lucrarea lui Pseudo-Codinos, logofătul a împrumutat ceea ce se putea adapta realităților moldovenești, dar lucrarea sa are un caracter original în multe privințe (Simonescu 1939: 68, 187; A. Timotin 2018).

2. Aproape în aceeași perioadă în care logofătul Gheorgachi își redacta *Condica*, Vlad Boțulescu de Mălăiești traducea în română o scriere despre ceremoniile prilejuite de alegerea și încoronarea împăratului romano-german.

Traducătorul, originar din satul Mălăiești din Prahova (Mareș 2011: 96–97), a studiat la Academia Domnească din București în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu; acolo își va fi însușit greaca, slavona, foarte probabil italiana și cel puțin rudimente de latină. A fost secretarul lui Ștefan Cantacuzino, domn al Țării Românești în perioada 1714–1716, și a ajutat familia voievodului, mai exact pe doamna Păuna și pe cei doi fii, Radu și Constantin, să fugă din Constantinopol după ce domnul a fost executat în 1716 în capitala imperială (A. Timotin 2013: 131). De atunci, Vlad din Mălăiești a trăit până la sfârșitul vieții în exil. Cel puțin

în ultimii ani din viață pare a fi trăit departe de orice mediu românofon: în 1746, este acuzat de înaltă trădare de către habsburgi, dar pedeapsa capitală îi este totuși comutată în închisoare pe viață; o va ispăși la Castelul Sforza din Milano. În detenție, a realizat, în perioada 1763–1764, trei manuscrise însumând aproximativ 1500 de pagini, păstrate la Biblioteca Națională din Viena, respectiv la Arhivele de Stat din Veneția, pe care le semnează Vlad Boțulescu, Boțulescu fiind un pseudonim literar, așa cum a arătat recent Al. Mareș (Mareș 2011: 97–99), opinie întărită și de Cătălina Vătășescu (Vătășescu 2016).

Manuscrisele reprezintă ultima mărturie despre viața logofătului și cuprind o serie de traduceri din italiană și germană. Traducerile din italiană au fost deja editate: *Viața lui Scanderbeg* (Vlad Boțulescu de Mălăiești 2013 I), romanul *Varlaam și Ioasaf* (Vlad Boțulescu de Mălăiești 2013 II: 47–80, 125–188), o scriere despre ceremoniile care au avut loc la canonizarea Sfântului Felice da Cantalice (*ibidem*: 11–46, 106–123) și un vocabular irochez-român, singura lucrare de acest gen din lexicografia românească (*ibidem*: 81–98, 189–197).

Am editat împreună cu Andrei Timotin prima parte, dedicată Asiei, a unei *Istории universale* de peste o mie de pagini conservate în ms. 68 din arhivele venețiene (Vlad Boțulescu de Mălăiești 2013 III). Despre această scriere Vlad Boțulescu mărturisea că a tradus-o din germană: „am și sfârșit această istorie de toată lumea, tălmăcindu-o după limba nemțească într-a noastră limbă românească, socotind că nu de puțin folos va fi simpatrioților” (Vlad Boțulescu de Mălăiești 2013 III: 102). Din cauza numărului mare de italianisme din text, Andrei Timotin a sugerat că textul ar avea o sursă italiană (A. Timotin 2012: 387–388), dar a revenit asupra opiniei sale, observând că și alte *Istории universale* germane aveau aceleași particularități (Vlad Boțulescu de Mălăiești 2013 III: 47, n. 1); mai recent, Eugenia Dima a considerat că textul ar fi fost tradus din greacă, dar fără să aducă niciun argument în favoarea ipotezei sale (Dima 2016: 135–143).

Din același manuscris 68 face parte textul de ceremonial despre alegerea și încoronarea împăratului romano-german, recent editat și studiat (E. Timotin – A. Timotin 2015; E. Timotin 2016; 2017a, b). Scrierea înfățișează pe scurt prevederile Bulei de Aur din 1356 (Fritz 1972), în care se reglementează modalitatea de alegere și încoronare a împăratului romano-german, precum și îndatoririle și privilegiile principilor electori, și acordă o atenție deosebită titulaturii imperiale și formelor oficiale de adresare.

Vlad Boțulescu a tradus acest text din germană între 1746, an în care este trimis în închisoarea din Milano, și 1763, an din care datează manuscrisul în care s-a păstrat. Textul este copiat de două ori de traducător: după capitolul dedicat istoriei Germaniei, sub titlul *De alegerea împăratului nemțescu* (p. 367–388), și la sfârșitul manuscrisului, sub titlul *De alegerea împăratului* (p. 1019–1035). Între cele două versiuni, care au la bază o sursă încă neidentificată, există o serie de diferențe.

Scrierea tratează, la început, despre originea titlului de împărat al Imperiului Romano-German, despre titulatura imperială, precum și despre modalitatea și

etapele alegerii împăratului. Expunerea este structurată apoi conform acestor etape, corespunzând perioadei de la moartea împăratului până la adunarea electorilor la Frankfurt, alegerii împăratului de către electori, respectiv anunțării rezultatului alegerii, încoronării împăratului și ansamblului de ceremonii publice legate de încoronare. Prezentarea ultimei etape include și două expuneri despre calitățile pe care trebuie să le întrunească împăratul, respectiv despre însemnele imperiale.

A doua parte a scrierii cuprinde o seamă de digresiuni de sine stătătoare: despre titlurile cu care este numit împăratul și cele cu care el se adresează, la rândul lui, altor demnitari, despre condițiile care pot conduce la pierderea tronului imperial, despre titulatura și însemnele împărătesei, precum și o prezentare a alegerii și încoronării, încă din timpul vieții împăratului, a moștenitorului tronului, care poartă titlul de rege al romanilor, însoțită de o scurtă expunere despre însemnele sale și formele oficiale de adresare între rege și împărat.

Prima versiune a textului se încheie cu un excurs despre numărul și funcțiile electorilor, expunere care lipsește din versiunea transcrisă la sfârșitul manuscrisului. În pofida structurii identice, cele două versiuni prezintă formulări diferite și o serie de deosebiri în prezentarea titlaturilor imperiale și a formelor oficiale de adresare, în limbile greacă, latină și română.

De aleagerea împăratului reprezintă, așadar, o prezentare cu caracter general a ceremonialului alegerii și încoronării împăratului romano-german, un gen de scriere ilustrat în veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea într-o serie de tipărituri care, rezumând și adaptând conținutul Bulei de Aur, au cu precădere un caracter informativ, adeseori prospectiv, atunci când sunt realizate în perioada unui *inter regnum*. Titulatura imperială și formele oficiale de adresare nu sunt, de altfel, tratate în aceste expuneri cu caracter rezumativ dedicate alegerii împăratului romano-german. Autorul scrierii traduse de Vlad Boțulescu va fi recurs, foarte probabil, pentru acest aspect la scrieri speciale consacrate titulaturii și formelor de adresare imperiale, din care găsim câteva exemple de tipărituri începând cu ultimii ani ai veacului al XVII-lea (e.g. *Vollständiges* 1697; *Der Röm. Kays.* 1697). Termenii grecești echivalenți pentru titlurile latine și germane nu apar însă în astfel de scrieri, ei putând fi atribuiți, așadar, logofătului muntean, a cărui preocupare pentru terminologia politică prin stabilirea de corespondențe între termeni de origine greacă, latină, germană, italiană sau română, rod al experienței sale de secretar domnesc, răzbate din traducerea *Istoriei universale* (E. Timotin – A. Timotin 2013). Această preocupare va fi justificat, de altfel, și transcrierea celei de-a doua versiuni a textului la sfârșitul manuscrisului.

Textul tradus de logofătul muntean pare a fi fost alcătuit într-o perioadă de *inter regnum*, respectiv în intervalul care desparte moartea lui Carol VI, în 1740, de alegerea și încoronarea lui Francisc I în 1745. Datează, așadar, foarte probabil, din aceeași perioadă cu cel al *Istoriei universale* în legătură cu care am putut stabili că a fost încheiată în anul 1741 (Vlad Boțulescu de Mălăiești 2013 III: 24–27). La acea

dată, tronul imperiului, după moartea lui Carol al VI-lea (1711–1740), era vacant, ceea ce explică, de altfel, interesul pentru ceremonialul de alegere și încoronare. Drepturile și prerogativele Casei de Habsburg reveniseră, în virtutea așa-numitei *sanctio pragmatica*, fiicei lui Carol al VI-lea, Maria Tereza, însă acesteia nu îi revenea și titlul de împărăteasă. Conflictul pentru succesiunea la tron a luat forma unui război european în urma căruia soțul Mariei Tereza, ducele Francisc de Lorena, va fi încoronat împărat în 1745, sub numele de Francisc I.

Interesul lui Vlad Boțulescu pentru această scriere nu este inexplicabil. Protectorii săi, Radu și Constantin Cantacuzino, fiii fostului domnitor muntean Ștefan Cantacuzino, au luat o parte activă la conflictul pentru succesiunea la tronul imperiului. Aflat la Viena la moartea lui Carol al VI-lea, Radu Cantacuzino (1699–1761) va fi disponibilizat din armata imperială și nu se va mai bucura în anii următori de încrederea arhiducesei Maria Tereza. El va părăsi Viena și va încerca să treacă de partea oponentilor Casei de Habsburg, punându-se mai întâi în slujba regelui Prusiei, Frederic al II-lea. Neizbutind în această tentativă, Radu se va întoarce la Viena, unde se putea bucura încă de solda care îi va fi suprimată prin decret imperial la sfârșitul anului 1743, încercând zadarnic în această perioadă să reintre în grațiile Mariei Tereza și ale soțului ei. Lipsit de sorți de izbândă, Radu va fi apoi gata să-i acorde sprijinul în 1744 lui Carol al VII-lea (1742–1745), electorul de Bavaria pe care adversarii Habsburgilor îl încoronaseră în 1742 (A. Timotin 2013). Nu este exclus ca interesul logofătului muntean pentru scrierea pe care o va traduce în închisoare să dateze din aceeași perioadă, deși prelucrarea și copierea sa repetată două decenii mai târziu arată că acest interes nu se stinsese odată cu speranțele pe care protectorul său și le pusese în aspiranții la tronul imperial după moartea lui Carol al VI-lea.

3. A mai existat o condică de ceremonial românească, cuprinzând documente scrise între 1781 și 1817. Despre acest registru de ceremonii, păstrat într-un codice dintr-o colecție privată, au scris întâi în 1979 un articol scurt Dan Simonescu și N. Vasilescu-Capsali, care anunțau că pregăteau o ediție a cărei apariție era iminentă (Simonescu – Vasilescu-Capsali 1979).

Cei doi autori spun că cele mai numeroase texte ale acestei *Condici* se referă la ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea, mai exact la perioada 1781–1797. Perioada corespunde intervalului în care, la Curtea domnească din Țara Românească, a ocupat diverse mari dregătorii Ienăchiță Văcărescu. Acestuia îi atribuie Simonescu și Vasilescu-Capsali realizarea *Condicii*, pe care o și numesc *Condica Văcărescului*. Ipoteza lor se sprijină pe argumente diverse, cel mai important fiind interesul lui Ienăchiță Văcărescu pentru ceremonii, atestat de mai multe mărturii din epocă.

Condica studiată de Simonescu și Vasilescu-Capsali avea ca scop descrierea hotarelor („gheografia țării”), cronologia domnitorilor, descrierea participării domnitorului la ceremonii interne, la stabilirea sarcinilor administrative și

protocolare ale dregătorilor; urmărirea regulilor privind alaiurile alcătuite cu diverse prilejuri laice sau bisericești. Un hrisov emis la 20 iulie 1797, adică la 8 zile după moartea lui Ienăchiță Văcărescu, stabilea, de fapt, modul de organizare a acestei logofeții a obiceiurilor. Planul hrisovului coincide cu planul *Condicii* a cărui editare o plănuiau Simonescu și Capsali.

Așadar, la câteva decenii după ce Gheorgachi realizează o lucrare parțial originală în Moldova și după ce Vlad Boțulescu traducea un text de ceremonial despre alegerea și încoronarea împăratului romano-german și a regelui romanilor, în Țara Românească se creează o condică a obiceiurilor. Dacă Gheorgachi se inspira din modelele clasice bizantine, dacă Vlad Boțulescu folosește surse germane, Ienăchiță Văcărescu folosește documente interne și traduceri proprii ale unor documente turcești. Sursele turcești ale scrierii influențează puternic, spun Simonescu și Niculescu-Capsali, limba textului românesc. În 1984, în volumul *Contribuții (Literatură română medievală)*, Dan Simonescu a revenit asupra *Condicii Văcărescului* într-o notă, în care preciza că pregătește ediția și studiul acestui manuscris „de o excepțională valoare”, împreună cu Nicolae Vasilescu-Capsali, bibliofil, colecționar și, totodată, proprietarul codicelui (Simonescu 1984: 196–197). Această ediție, așteptată de istoricii literaturii române (Zamfirescu 1984; Mazilu 1998: 407), nu a fost însă niciodată publicată. În ceea ce ne privește, ne-a fost imposibil să reperăm acest manuscris.

În concluzie, începând cu al șaptelea deceniu al secolului al XVIII-lea, câțiva cărturari români se interesează, independent unul de celălalt, de consemnarea ceremoniilor prilejuite de diverse evenimente politice și / sau religioase, interes explicabil prin educația de care beneficiaseră, dar și prin influența mediului în care trăiau. Fără excepție, sunt toți apropiați de Curtea domnească: este vorba de Curtea din Moldova, în cazul lui Gheorgachi; de cea din Țara Românească, în cazul lui Ienăchiță Văcărescu, autorul presupus al *Condicii Văcărescului*; despre o Curte în exil, în cazul lui Vlad Boțulescu, însoțitor al lui Radu Cantacuzino, fiul ultimului domn pământean din Valahia, care încerca să redobândească tronul părintesc.

BIBLIOGRAFIE

- Camariano-Cioran, A. 2008 [1979]: *Parénèses byzantines dans les pays roumains*, în eadem, *Relații româno-elene. Studii istorice și filologice (secolele XIV–XIX)*, ediție, studiu introductiv, tabel cronologic și note de Leonidas Ramos, București, Editura Omonia, p. 685–702.
- Constantine Prophyrogenetos, 1829–1830: *De cerimoniis aulae Byzantinae*, ed. J.J. Reiske, Bonn, Weber.
- Dima, E. 2016: *Capcanele filologiei sau Despre păcatul trușiei*, în Andrei Corbea Hoișie, Eugenia Dima (ed.), *Începutul modernizării culturii române și racordarea la Occident prin traduceri*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 93–148.
- Fritz, W. D. (ed.). 1972: *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356 [= Monumenta Germaniae Historica, Fontes iuris Germanici in usum scholarum separatim editi, Bd. 11]*, Weimar, Böhlau.
- Învățăturile 1970: Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, ed. Florica Moisil și Dan Zamfirescu, București, Editura Minerva.

- Macrides, Ruth, Munitiz, J. A., Angelov D. (ed.). 2013: *Pseudo-Kodinos and the Constantinopolitan Court: Offices and Ceremonies*, Farnham-Burlington, Routledge.
- Manuel Paleologul 2015: *Sfaturi pentru educația împărătească*, ediție critică și traducere de Simona Nicolae, București, Editura Academiei Române („Scriptores byzantini”, X).
- Mareș, Al., 2011: *Despre numele de familie al logofătului Vlad din Mălăești: nume moștenit sau nume imaginat?*, „Limba română”, 60, p. 95–100.
- Mazilu, D.-H., 1998: *Recitind literatura română veche. Partea a II-a: Genurile literare*, București, Editura Universității din București.
- Piru, Al. 1970: *Istoria literaturii române, I. Perioada veche*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Pseudo-Kodinos, 1966: *Traité des offices*, introduction, texte et traduction par J. Verpeaux, Paris, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.
- Pușcariu, S. 1930: *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, Tiparul și Editura Krafft & Drotleff S.A.
- Ruffini, M. 1973: *Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, Editura Minerva.
- Der Röm. Kays. auf Röm. Königl. Majest. Majest. Hoff-Stadt oder Wienerisches, vollständiges deutsch-französisch- und italiänisches Titular-Buch*, Viena, 1697.
- Simonescu, D. 1939: *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi. Studiu și text*, București, Fundația „Regele Carol I”.
- Simonescu, D., N. Vasilescu-Capsali 1979: *Restituiri: Ienăchiță Văcărescu*, „Manuscriptum”, X, nr. 1, p. 140–145.
- Simonescu, D. 1984: *Contribuții (Literatură română medievală)*, București, Editura Eminescu.
- Timotin, A. 2012: *Une histoire universelle traduite en roumain au XVIIIe siècle*, Actes du Symposium international „Le Livre. La Roumanie. L’Europe”, 4e édition, t. III, textes réunis et présentés par M. Hauser et alii, Bucarest, Biblioteca Metropolitană, p. 382–388.
- Timotin, A., 2013: *Un memoriu autobiografic inedit al lui Radu Cantacuzino către ducele Francisc de Lorena*, în Radu G. Păun, Ovidiu Cristea (ed.). *Istoria: utopie, amintire și proiect de viitor. Studii oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani*, Iași, p. 127–152.
- Timotin, A. 2018: *Le Code des usages de Gheorgaki le logothète et ses rapports avec la littérature byzantine de cérémonial*, „Études balkaniques”, 54, p. 314–323.
- Timotin E. 2016: *Glose într-un text românesc de ceremonial necunoscut din 1763 despre alegerea și încoronarea împăratului romano-german*, „Limba română”, 65, 2016, nr. 1, p. 117–126.
- Timotin E. 2017a: *Între Cantacuzini și Habsburgi. Aspecte lexicale ale unui text de ceremonial tradus din germană în română în 1763*, în Adriana Costăchescu, Mihaela Cecilia Popescu, *Hommages offerts à Maria Iliescu*, Craiova, Editura Universitaria, p. 276–287.
- Timotin E. 2017b: *Particularități morfologice (morfo-sintactice) ale unui text românesc de ceremonial din 1763*, în Adina Dragomirescu et alii, *Sintaxa ca mod de a fi. Omagiu doamnei profesoare Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, București, Editura Universității București, p. 425–430.
- Timotin, E., Timotin A. 2013: *La terminologie politique dans les gloses de l’Histoire universelle (1763) traduite par Vlad Boțulescu*, „Revue des études sud-est européennes”, 51, p. 159–174.
- Timotin, E., Timotin A. 2015: *Un text românesc inedit din 1763 despre ceremonialul alegerii și încoronării împăratului romano-german*, „Revista istorică”, s.n., 26, nr. 3–4, p. 231–248.
- Vătășescu, C. 2016: *Un traité anglais sur les langues du monde appartenant à un prince de la famille Cantacuzino au début du XVIIIe siècle*, „Revue des études sud-est européennes”, 54, p. 201–212.
- Vlad Boțulescu de Mălăiești, 2013, *Scrieri*, 3 vol. (vol. I: *Viața lui Scanderbeg*, ediție critică, introducere, studiu filologic și lingvistic, glosar și indice de Emanuela Timotin și Ovidiu Olar, 2013; vol. II: *Canonizarea Sfântului Felice. Varlaam și Ioasaf. Glosar irochez-român. Note astronomice*, ediții critice, studii introductive și glosar de Cristina-Ioana Dima; vol. III: *Istoria universală. Asia*, ediție critică, studii, glosar și indice de Emanuela Timotin și Andrei Timotin), București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Vollständiges und Neu-eingerichtetes Titulatur-Buch*, Gotha, 1697.
- Zamfirescu, Dan, 1984, *Un devotat al culturii*, „Lucașfăruș” 27, 11 februarie, p. 10.

THE ROMANIAN LITERATURE OF CEREMONIES, A LITERATURE FOR PRINCES

ABSTRACT

The article presents three Romanian texts focusing on princely ceremonies. The texts were almost contemporary, since they are all written in the second half of the 18th century, but they were written in different milieus (Moldavia, Wallachia and Milan), on the basis of distinct sources: one is inspired by the Byzantine literature, one by German texts, and one by Romanian and Turkish documents. The authors' education and proximity to the princely milieu explain their converging interest in this literary genre.

Keywords: ceremonies, offices, Romanian literature, 18th century, princely milieu